ACTA HUMANA • 2026/1. 49–64. • DOI: 10.32566/AH.2026.1.4

Törékeny örökség: A káló nyelv helyzete Spanyolországban

KOVÁCS ÍRISZ[1]

Talán kevésbé ismert tény, hogy az Európai Unió tagállamai közül Spanyolországban él a legnagyobb lélekszámú roma közösség. A tanulmány a Spanyolországban beszélt roma nyelvváltozat, a káló jelenlegi helyzetét vizsgálja a társadalmi használat és a nyelvvédelem szempontjából. A kutatás célja feltárni, mennyiben él tovább a káló a gitánó közösségek mindennapjaiban, illetve milyen jogi, nyelvpolitikai vagy civil kezdeményezések támogatják fennmaradását és revitalizációját. A tanulmány alapját a Kisebbségvédelmi Keretegyezménynek és a Regionális vagy Kisebbségi Nyelvek Európai Chartájának végrehajtását monitorozó jelentések képezik. A káló nyelv jogállása továbbra is tisztázatlan, hivatalosan nem minősül kisebbségi nyelvnek, és a spanyol nyelvpolitika sem nyújt rendszerszintű támogatást fennmaradásához.

Kulcsszavak: nyelvpolitika, kisebbségi nyelvek, Kisebbségvédelmi Keretegyezmény, Kisebbségi vagy Regionális Nyelvek Európai Chartája, káló nyelv, Spanyolország

Fragile Heritage: The Situation of the Caló Language in Spain

It is perhaps a lesser-known fact that Spain is home to the largest Roma population among the Member States of the European Union. This study examines the current status of the Caló language variety spoken in Spain, focusing on its use in society and the mechanisms of language protection. The aim of the research is to explore the extent to which Caló remains present in the everyday life of Gitano communities, and what legal, language policy, or civil initiatives support its preservation and revitalisation. The analysis is based on monitoring reports regarding the implementation of the Framework Convention for the Protection of National Minorities and the European Charter for Regional or Minority Languages. The legal status of Caló remains unclear: it is not officially recognised as a minority language, and Spanish language policy does not provide systemic support for its continued existence.

[1] Szegedi Tudományegyetem Állam- és Jogtudományi Doktori Iskola Nemzetközi és Regionális Tanulmányok Intézet, e-mail: kovacsirisz@gmail.com

Keywords: language policy, minority languages, Framework Convention for the Protection of National Minorities, European Charter for Regional or Minority Languages, Caló language, Spain

Bevezetés

Bár a káló egyike volt azoknak a nem területi nyelveknek, amelyek a roma identitás hordozóiként funkcionáltak, napjainkra használata visszaszorult, főként az idősebb generációk körében él tovább. Jelen tanulmány célja, hogy feltérképezze a káló nyelv státuszát Spanyolországban, különös tekintettel arra, hogyan jelenik meg a nyelv a nemzeti és regionális nyelvpolitikai dokumentumokban, milyen intézményi és civil kezdeményezések irányulnak megőrzésére, és hogyan értékeli helyzetét a fentebb említett Keretegyezmény és Charta keretében működő Szakértői Bizottság. A vizsgálat fókuszában a nyelv revitalizációjának lehetőségei, valamint a nyelvhasználatot érintő kihívások állnak. A kutatás elsősorban szekunder forrásokra – nemzetközi és spanyolországi jelentésekre, tanulmányokra, hivatalos dokumentumokra – támaszkodik. A tanulmány célja tehát nem csupán egy kevéssé ismert nyelvi és kulturális realitás láthatóvá tétele, hanem egyben hozzájárulás a kisebbségi nyelvek fennmaradásáról szóló európai diskurzushoz.

A káló nyelv

A káló a Spanyolországban élő romák, vagyis a gitánók által kialakított, kevert nyelvváltozat. A para-romani nyelvek csoportjába tartozik, amelyekre jellemző, hogy szókincsük jelentős része romani eredetű, de fonológiájukat, szintaxisukat és morfológiájukat az adott régió domináns nyelve (spanyol, katalán, baszk, portugál) befolyásolja. A káló szó a romani nyelvből származik, jelentése fekete.[2]

A romák a 13. században jelentek meg Délkelet-Európában, majd 1400 körül kezdtek nyugat felé terjeszkedni. Kezdetben sok helyen jól fogadták őket, gyakran vendégként, adományokkal. Mivel sokan azt állították, hogy Kis-Egyiptomból érkeztek, több európai nyelvben az egyiptomi (gypsies, gitanos) alakult ki megnevezésükként.[3] A kezdeti befogadást azonban hamarosan bizalmatlanság és ellenségesség váltotta fel.

A 16–18. században számos európai országban rendeleteket hoztak, amelyek célja a roma közösség felszámolása vagy asszimilálása volt. Ezek a törvények gyakran tiltották a roma nyelv használatát, a hagyományos viseletet és az önelnevezést, mivel ezeket a „visszataszító különcség" jeleként értelmezték. 1611-ben III. Fülöp spanyol király megtiltotta a romák számára saját nevük, nyelvük, viseletük és szokásaik használatát.

[2] Andersson 2011: 2.
[3] Bakker–Rooker 2001: 3.

Ezek az intézkedések a roma identitás teljes felszámolását célozták. 1633-ban IV. Fülöp spanyol király rendeletben tagadta meg a romák létezését, gyakorlatilag betiltva a roma nyelvet és kultúrát.[4] 1708-ban V. János portugál király szintén megtiltotta a roma nyelvhasználatot és viseletet, valamint a romák együttélését és közös utazását.[5]

A kálót idővel egyre inkább bűnözői zsargonnak bélyegezték, különösen az alvilág titkos nyelvének *(germanía)* elterjedésével.[6] A 17. század elején a *germanía* még nem tartalmazott romani eredetű szavakat, de később bizonyos mértékű átfedés alakult ki a romani szókincs és a helyi tolvajnyelvek között. Ez a jelenség más európai országokban is megfigyelhető volt. Ahogy a konzervatívabb spanyolországi roma nyelvjárás átalakult egy romani szókincset használó, de spanyol (vagy más ibériai) nyelvtani szerkezetbe épülő, kevert nyelvvé, a gitánók nyelvét egyre inkább a társadalom peremén élő, deviánsnak tekintett csoportokkal azonosították.[7] Az üldöztetés és a diszkrimináció következtében a roma közösségek gyakran arra kényszerültek, hogy elhagyják hagyományaikat és nyelvüket, ami hozzájárult kulturális identitásuk gyengüléséhez.

Paradigmaváltás a romák megítélésében

Az 1783-as év jelentős paradigmaváltást hozott a romák európai értelmezésében. Ekkor jelent meg ugyanis Heinrich Moritz Gottlieb Grellmann könyve, amely a romákról szóló egyik legnagyobb hatású mű lett. Munkája népszerűsítette az indiai eredet elméletét, amelyet több kutató – többek között Pallas, Mardsen és Rüdiger – egymástól függetlenül is megfogalmazott. Ez az elmélet volt az első tudományosan alátámasztott bizonyíték arra, hogy a roma csoportoknak közös származásuk lehet.[8] A korábbi elképzelés, miszerint a romák csupán a helyi társadalmak marginalizált csoportjai, idővel átalakult: etnikailag elkülönülő népként kezdtek rájuk tekinteni, akik a világ különböző pontjain élnek, mégis közös hagyományokat és identitást hordoznak – hasonlóan a diaszpórában élő zsidókhoz. Bár Grellmann munkája nem volt különösebben eredeti vagy megbízható, a korabeli közönség nagy érdeklődéssel fogadta. A könyv hozzájárult ahhoz, hogy a romák

[4] Olina–Ayres–Vidokle 2022: 2.

[5] Rudinger 2021.

[6] A *germanía* a spanyol alvilág egykori titkos nyelve volt, amely a 15–17. században alakult ki, és főként bűnözői csoportok, koldusok, vándorok használták egymás közötti kommunikációra. Célja az volt, hogy a kívülállók, különösen a hatóságok, ne értsék meg a beszélgetéseiket. A *germanía* a spanyol köznyelvre épült, de sok elemet vett át más nyelvekből, különösen a romani (cigány) nyelvből, valamint arab, héber, katalán és baszk szavakat is tartalmazott. Sok szava és kifejezése később bekerült a spanyol szlengbe (jerga, argot), és néhány még ma is fellelhető a köznyelv peremén. A *germanía* nyelvét és világát irodalmi formában is megörökítették, például a pikareszk regényekben, köztük Cervantes és más írók műveiben. Di Pinto 2020.
Pikareszk: „Az alacsony származású főhős változatos kalandjait előadó, őt és korát ezen keresztül jellemző pikareszk regény." Forrás: arcanum.com www.arcanum.com/hu/online-kiadvanyok/Lexikonok-magyar-etimologiai-szotar-F14D3/p-F3534/pikareszk-F3724/

[7] Gamella–Fernández–Adiego 2015: 55.

[8] Grellmann 1787.

és nyelvjárásaik iránt fokozódjon az érdeklődés, különösen az utazók és a kutatók körében. Spanyolországban az új nézőpont főként a romantikus utazók munkáin keresztül jelent meg. Az andalúziai gitánók egzotikus és exportálható kulturális ikonná váltak, akiket egyre inkább a romantika és orientalizmus szemüvegén keresztül ábrázoltak. Ez a fokozott érdeklődés a gitánók zenéje, tánca és szokásai mellett a nyelvükre is kiterjedt. A káló nyelvet úgy kezdték felfogni, mint egy közös roma nyelv maradványát, amely kapcsolatot teremtett a romani dialektusok és a különböző roma csoportok között.[9]

A romák egységes népként való értelmezésének másik fő alakja George Borrow volt, aki 1837-ben Lukács evangéliumát fordította le kálóra, majd 1841-ben megjelentette *The Zincali* című könyvét, amely több mint 2000 káló szót és egy szöveggyűjteményt tartalmazott. Ezt követte a *The Bible in Spain* (1843) című útleírása, amely rendkívül népszerű volt a maga korában. Az első káló nyelvű szótár 1818-ban jelent meg, egy magyarországi utazásokról szóló könyv mellékleteként. Az ismeretlen spanyol szerző 1817 körül írta, nem sokkal a napóleoni háborúk után. A függelék részletesen leírja a gitánók helyzetét és szokásait, főként Andalúziában. Káló szavakat és mondatokat tartalmaz, a magyar és angol romani nyelv megfelelőivel összehasonlítva.[10]

A káló nyelv szociolingvisztikai helyzete napjainkban

Spanyolország roma népességének létszáma 725 000 és 750 000 fő között mozog, ami az össznépesség 1,5%-át teszi ki. A lakosság közel fele Andalúziában él, a többiek pedig elsősorban Katalóniában, Valenciában és Madridban.[11] A romák nem alkotnak homogén csoportot, ahogyan azt sokan feltételeznék: sokszínű mozaikot képeznek, amelyet számtalan endogám (zárt, belterjes) roma csoport alkot, amelyek saját magukat más roma csoportoktól eltérőként határoznak meg. A csoportnevek szimbolikus eszközként szolgálnak arra, hogy megkülönböztessék magukat másoktól. A roma csoportok határai nem stabilak, így a csoportnevek is dinamikusan változnak. Ezek a nevek általában hagyományos foglalkozásokból, vallásból, életmódból vagy földrajzi elhelyezkedésből erednek.[12]

Spanyolországban két fő történelmi roma csoport különböztethető meg: az egyik a *gitanos,* amelynek képviselői a káló alcsoportba tartoznak, főként az Ibériai-félszigeten és Észak-Afrikában élnek, míg a *hungaros* tagjai Közép-Európából származnak, hagyományosan nomád életmódot folytattak. Mindkét csoport szegénységgel és társadalmi kirekesztéssel küzd, azonban a gitánó romák kulturális tekintetben nagyobb sokszínűséget mutatnak. Főként letelepedett életmódot folytatnak, mélyebb történelmi gyökerekkel rendelkeznek Spanyolországban, és általában jól integrálódtak a spanyol társadalomba.

[9] Kimmey 2022: 125.
[10] Gamella–Fernández–Adiego 2015: 57.
[11] Lásd: www.romacivilmonitoring.eu/
[12] Bodnárová 2015: 21.

Egyesek szerint ők és a hungaro romák nem ugyanahhoz az etnikai csoporthoz tartoznak, de a spanyol társadalom többsége általában minden romát gitánónak tekint.[13]

2002-ben Románia és Spanyolország között megállapodás született, amely lehetővé tette a román állampolgárok vízummentes beutazását és szezonális munkavállalását, főként a mezőgazdasági szektorban. A spanyol gazdaság ekkoriban jelentős növekedést mutatott, különösen az alacsony képzettséget igénylő munkaerőpiaci szegmensekben, mint az építőipar és a mezőgazdaság, ami vonzotta a munkát kereső romániai romákat. Románia 2007-es európai uniós csatlakozása tovább könnyítette a román állampolgárok, köztük a romák szabad mozgását és munkavállalását az EU tagállamaiban, beleértve Spanyolországot is. Emiatt a 2002-es esztendőt követően nagyszámú roma érkezett Romániából Spanyolországba.[14]

Gamella és munkatársai feltáró jellegű kutatást végeztek, amelyben 84 Andalúziában élő gitánó személlyel tölttettek ki kérdőívet. A minta nem reprezentatív a spanyolországi gitánó népességre nézve, mivel annak pontos létszáma, összetétele és eloszlása sem ismert. A szerzők kutatásukban felmérték, hogy a gitánó beszélők milyen gyakran használják a káló nyelvet. A kutatás során kiderült, a káló ma már nem családi nyelv. Nem része a gyermeknevelésben használt nyelvnek és a gitánó közösség hétköznapi kommunikációjában sem jellemző a használata. A káló egy beszédmód, amely közösségi élményt, értékeket, tapasztalatokat idéz fel – például megemlékezést elhunyt szerettekről, és az azonosulást erősíti a csoport tagjai között.[15]

Nincs valódi kétnyelvűség a káló és a spanyol nyelv között, hiszen nincs olyan helyzet, ahol egyértelműen csak kálót használnának. A spanyolországi gitánók ugyanazokat a nyelveket beszélik, mint szomszédaik (főleg kasztíliait, de esetenként katalánt és baszkot is), ezek a domináns nyelvek a kommunikációban. A spanyol nyelvhasználatuk azonban sajátos jegyeket hordozhat, például sajátos hangsúlyokat vagy kiejtést – amit a média gyakran sztereotipizál vagy kigúnyol –, illetve egyedi kifejezéseket, amelyek a kultúrájukhoz kapcsolódnak. Ma a káló csak néhány beszédfunkciót tölt be, szerkezeti eszközei is korlátozottak. Legfőbb funkciója a kulturális különbözőség kifejezése: a gitánók úgy érzékelik, hogy eltérnek a többségi társadalomtól – még ha ezt az eltérést pontosan meg sem tudják határozni. A káló tehát elsősorban az etnikai önazonosság szimbóluma, másodsorban pedig belső, kizárólagos kommunikációs eszköz, amellyel elhatárolódnak az „idegenektől". E két funkció egymást erősíti, és hozzájárul a gitánó identitás közösségi megéléséhez.[16]

A roma lakosság lényegesen fiatalabb a nem roma népességnél: 45%-uk 16 év alatti, a születési ráta pedig 64‰, míg a nem romák körében ez a szám csupán 14‰. Ugyanakkor az utóbbi időben csökkenés figyelhető meg a születések számában és a családonkénti gyermekszámban. A házasságkötés átlagéletkora emelkedik, de továbbra is alacsonyabb,

[13] Lásd: https://minorityrights.org/
[14] Európa Tanács 2011.
[15] Gamella–Fernández–Adiego 2015: 61.
[16] Gamella–Fernández–Adiego 2015: 87.

mint a többségi társadalomban: a roma nők általában 16–20, a férfiak 18–22 éves korukban házasodnak.[17]

Az oktatás terén a roma népesség hátrányos helyzetben van: az idősebb generáció nagy része nem járt rendszeresen iskolába, és a 16 év feletti romák körében körülbelül 70%-os az alacsony iskolázottság vagy funkcionális analfabetizmus – ez a nők esetében még magasabb. Ennek ellenére a gyerekek beiskolázottsága mára szinte általánossá vált: egy, a 2000-es évek elején készült tanulmány szerint a roma gyerekek 94%-a már hatévesen iskolába jár.[18]

A romákra vonatkozó nemzetközi jogi szabályozás

A romák helyzete Európában hosszú ideje a nemzetközi közösség figyelmének középpontjában áll. Számos nemzetközi szervezet és egyezmény foglalkozik a romák jogainak védelmével. Céljuk a diszkrimináció csökkentése és a társadalmi integráció elősegítése.

Európa Tanács

Az Európa Tanács volt az első nemzetközi szervezet, amely külön figyelmet szentelt a romakérdésnek. 1975-ben a Miniszteri Bizottság elfogadta a (75)13 számú határozatot, amely arra kérte a tagállamokat, tegyenek meg minden szükséges intézkedést a roma közösségek kulturális identitásának védelme érdekében, különös tekintettel a vándorcsoportok letelepedésének engedélyezésére, oktatásuk, egészségügyi és szociális ellátásuk fejlesztésére.[19]

1981-ben az Európai Helyi és Regionális Hatóságok Konferenciája elismerte a helyi hatóságok felelősségét a romák ügyében. Ezt a kérdést az 1993-as 249. számú határozat tovább részletezte.[20] A főbb intézkedési javaslatok között szerepelt egy olyan jogi eszköz létrehozása, amely lehetővé teszi a romák szabad mozgását az európai országok között. 1983-ban az Európa Tanács Miniszteri Bizottsága ajánlást fogadott el a hontalan, illetve nem meghatározott állampolgárságú romákra vonatkozóan. Az ajánlás célja olyan alapelvek rögzítése volt, amelyek megkönnyítik ezeknek a személyeknek az államokkal való kapcsolatát, elősegítik a családegyesítést, és egyéb stabilizáló intézkedéseket fogalmaznak meg.[21]

---

17 Spanyolország harmadik időszakos jelentése a Regionális vagy Kisebbségi Nyelvek Európai Chartájának Szakértői Bizottsága számára 2011.

18 Spanyolország harmadik időszakos jelentése a Regionális vagy Kisebbségi Nyelvek Európai Chartájának Szakértői Bizottsága számára 2011.

19 Európa Tanács 1975.

20 Európa Tanács 1993.

21 Európa Tanács 1983.

1995-ben létrehoztak egy Szakértői Bizottságot, amely rendszeresen értékeli a romák helyzetét. Szintén az Európa Tanács égisze alatt alakult meg 2005-ben az Európai Romák és Utazók Fóruma, ahova minden tagállam képviselőt küld.[22]

Az Európa Tanács Parlamenti Közgyűlésének 1203/1993-as ajánlása a romákat védő egyik legfontosabb dokumentum, amely kimondja: „A romák különleges helyet foglalnak el az európai kisebbségek között. Szétszóródva élnek egész Európában, rasszizmus és gyűlölet éri őket, ami méltatlan életkörülményekhez vezet."[23] Létszámuk különösen a kelet-közép-európai országok csatlakozásával nőtt meg az Európa Unió térségében.

Regionális vagy Kisebbségi Nyelvek Európai Chartája

Az Európa Tanács által elfogadott Regionális vagy Kisebbségi Nyelvek Európai Chartája fontos eszköz a nyelvi sokszínűség védelmében, amely a hagyományos kisebbségi nyelvek megőrzését és támogatását célozza. A roma nyelv – ideértve annak különböző változatait – e védelmi rendszer keretében is értelmezhető, noha nem minden állam ismeri el hivatalosan a roma nyelvet kisebbségi nyelvként. Ennek ellenére a Charta elvei lehetőséget nyújtanak a roma nyelvhez kapcsolódó kulturális és oktatási jogok megerősítésére. A dokumentum külön hangsúlyt fektet arra, hogy a kisebbségi nyelvek védelme igazodjon a nyelvhasználó közösségek igényeihez, ezáltal elvben a roma nyelv revitalizációját is elősegítheti.

A Nemzeti Kisebbségek Védelméről szóló Keretegyezmény

A Keretegyezmény a Nemzeti Kisebbségek Védelméről az Európa Tanács egyik legfontosabb dokumentuma a kisebbségek jogainak védelme terén. Az Európa Tanács keretében működő Tanácsadó Bizottság rendszeresen értékeli az Egyezmény végrehajtását és ajánlásokat fogalmaz meg a tagállamok számára.[24]

Bár átfogó jellegű, az egyezmény külön hangsúlyt fektet a nyelv szerepére mint a kisebbségi identitás alapvető elemére. A dokumentum szerint a kisebbségi nyelvek használata és fejlesztése alapvető jog (5. cikk), és a nyelvhasználatot a véleménynyilvánítás szabadságának körébe is beemeli (9. és 10. cikk). Ez magában foglalja a nyelv szabad használatát a magán- és közéletben, szóban és írásban, valamint az ügyintézés és információ-hozzáférés során is. A Keretegyezmény kitér továbbá a nyelvhasználat és névhasználat (11. cikk), az oktatás (12. cikk) és az anyanyelv tanulásának joga (14. cikk) közötti kapcsolatra is. A preambulum is hangsúlyozza a nyelvi identitás védelmét, mint a pluralista és demokratikus társadalom alapértékét. Az egyezmény előírja, hogy

[22] Európa Tanács 2005.
[23] 1203/1993. sz. ajánlás a romákról (cigányokról).
[24] Európa Tanács 1994.

az államok kötelesek támogatni a kisebbségek kulturális és nyelvi örökségének megőrzését, és kifejezetten tiltja az asszimilációs politikákat (5. cikk, 2. bekezdés). Kiemelt szerepet kap a hivatalos nyelvhasználat kérdése is, amely a jogegyenlőség és a kulturális önazonosság szempontjából is lényeges.[25]

ENSZ

Az ENSZ keretében létrejött nemzetközi egyezmények megteremtették az emberi jogok egyetemes védelmének alapját. A modern nemzetközi jog egyik alapelve, hogy az emberi jogok mindenkit megilletnek, függetlenül helytől vagy körülményektől, az emberi méltóságból fakadóan. Az ENSZ Alapokmánya és az Emberi Jogok Egyetemes Nyilatkozata mellett a Polgári és Politikai Jogok Nemzetközi Egyezségokmánya, valamint a Gazdasági, Szociális és Kulturális Jogok Nemzetközi Egyezségokmánya szolgálnak ezen jogok érvényesítésének biztosításaként. 1979-ben az ENSZ Gazdasági és Szociális Tanácsának keretében elismerték a Nemzetközi Roma Uniót mint a romák képviseletére jogosult nem kormányzati szervezetet. 1992-ben az ENSZ Emberi Jogi Bizottsága elfogadta a 1992/65. számú határozatot, amely kimondja, hogy az ENSZ nem maradhat közömbös a roma kisebbségek helyzete iránt, és különös figyelmet kell fordítani a romák életkörülményeinek vizsgálatára.[26] 1994-ben nevezték ki az első Romaügyekért Felelős Koordinátort az Európa Tanácsnál.[27]

EBESZ

Az EBESZ (Európai Biztonsági és Együttműködési Szervezet) az utóbbi években különösen aktív a romák védelmében. Az 1990-es Európai Biztonsági és Együttműködési Értekezleten, Koppenhágában dokumentum született a romakérdésben, amelynek 40. paragrafusa kimondja: „Az államoknak lépéseket kell tenniük a romákat érő diszkrimináció, intolerancia és rasszista erőszak ellen."[28]

A romákat és szintiket hosszú évszázadokon át tartó kirekesztés és üldöztetés sújtotta, ami hozzájárult ahhoz, hogy a társadalom peremére szorultak. Az EBESZ – a kisebbségi kérdések átfogó kezelése mellett – kiemelt figyelmet szentel ezeknek a közösségeknek is. Ennek egyik legfontosabb jele, hogy létrehozta *A romák és szintik helyzetének javítását célzó cselekvési terv az EBESZ-térségben* című alapdokumentumot. A terv célja, hogy előmozdítsa a romák és szintik egyenlő társadalmi részvételét, és hatékonyan fellépjen a velük szembeni diszkrimináció megszüntetése érdekében. Számos helyszíni

[25] Európa Tanács 1994.
[26] ENSZ 1992.
[27] Európa Tanács 1998.
[28] EBEÉ 1990.

EBESZ-misszió is foglalkozik e kérdéskörrel.[29] Annak ellenére, hogy a nemzetközi szervezetek, a kormányzatok, a helyi intézmények és a civil szervezetek szereplői komoly lépéseket tettek a romák védelme érdekében, az általuk megfogalmazott célkitűzések csupán részben teljesültek.[30]

Az európai szintű jogi szabályozás – legyen szó gazdasági uniós keretekről, biztonságpolitikai együttműködésekről vagy emberi jogi mechanizmusokról – elvileg képes lenne megfelelő védelmet biztosítani a roma közösségek számára. Fontos azonban szem előtt tartani, hogy a jogszabályok csak akkor érnek valamit, ha azok a gyakorlatban is érvényesülnek.[31] Szalai Anikó 2015-ben megjelent monográfiájában részletesen foglalkozik a romák nemzetközi és európai védelmével. Több mint 160 nemzetközi és nemzeti jogesetet elemez, ezzel hangsúlyozva, hogy az európai államoknak még jelentős feladataik vannak ezen a területen.[32]

Spanyolország nyelvpolitikája

1975-ben Spanyolország elindult a demokratikus átmenet útján, és megszületett az új alkotmány. Az 1978-ban elfogadott Alkotmány Spanyolországot 17 autonóm közösségre osztja fel, számos hatáskört átruházva az autonóm közösségek kormányaira. A spanyol Alkotmány 3. cikke szerint az országban beszélt különböző kisebbségi nyelvek a kulturális örökség részét képezik, védelmük fontos feladat. Ugyanakkor kimondja, hogy a kasztíliai nyelv az állam hivatalos nyelve, minden spanyol állampolgárnak kötelessége ismerni és joga van használni.[33]

A sokszínűségre való tekintettel az autonóm közösségek kinevezhetnek úgynevezett társhivatalos nyelveket a kasztíliai mellett, így a kisebbségek területi autonómia útján érvényesíthetik nyelvi jogaikat. Ezzel a jogával él Katalónia, Baszkföld, Navarra, a Baleár-szigetek, Galícia és Valencia.[34]

Az Alkotmány védelemben részesíti Spanyolország népeinek kultúráját, nyelvét, hagyományait, ugyanakkor a nemzet egységét hangsúlyozza, és nem ismeri el hivatalosan az etnikai kisebbségeket.[35]

Spanyolországban nem hivatalos nyelv sem a romani, sem pedig a káló. Spanyolország nyelvpolitikájának tanulmányozásakor fontos kitérni a nem területi nyelv fogalmi meghatározására. A kifejezést először a 1992-es Európai Nyelvi Charta vezette be: „A nem területi nyelv olyan nyelv, amelyet az állam polgárai használnak, de nem kötődik egy

[29] Remek 2020: 75.
[30] Tabajdi 2002: 250.
[31] Szalai 2015: 152.
[32] Lásd Szalai 2015. Tanulmányom elsősorban a nyelvi témára, különösen Spanyolországra koncentrál, ezért, illetve terjedelmi korlátok miatt, a monográfiából származó példák bemutatását mellőztem.
[33] Spanyolország alkotmánya 1978.
[34] Kovács 2025: 276.
[35] Spanyolország alkotmánya 1978.

adott területi egységhez, mégis hagyományosan jelen van az adott ország területén."[36] Ilyen például a roma vagy a jiddis (zsidó közösségek nyelve). A Charta III. része túlnyomórészt területhez kötött kisebbségi nyelvekre vonatkozik, ezért a nem területi nyelvekre főként a II. rész általános elvei alkalmazhatók. Spanyolország 1992-ben aláírta az Európai Regionális vagy Kisebbségi Nyelvek Chartáját. Kezdetben úgy tűnt, hogy a romani nyelv bekerülhet a dokumentumba, de végül nem kerül említésre – annak ellenére, hogy a Spanyol Kongresszus egyik jelentése elismerte a gitánó közösség sajátos nyelvét.[37] A Charta 7. cikkelye összesen 11 területi nyelvre, valamint a kálóra mint nem területi nyelvre vonatkozik. Ugyanakkor egyetlen állam sem nevezte meg külön a para-romani dialektusokat mint védelemre érdemes nyelveket. A Chartában szerepel, hogy meg kell ismerni és figyelembe kell venni a nyelveket használó csoportok igényeit, kívánságait, hagyományait és sajátosságait. Ehhez már léteznek tanácsadó testületek Spanyolországban és Európában is.

Spanyolország és a Kisebbségvédelmi Keretegyezmény

Spanyolország 1995-ben aláírta, majd 1998-ban ratifikálta a Kisebbségvédelmi Keretegyezményt, ezzel hivatalosan is kötelezettséget vállalva a nemzeti kisebbségek – így a nyelvi kisebbségek – jogainak tiszteletben tartására. A ratifikációval Spanyolország többek között elkötelezte magát a kisebbségek kulturális identitásának védelme, a kisebbségi nyelvhasználathoz való jog biztosítása, valamint az anyanyelvű oktatás lehetőségének megteremtése mellett.

Spanyolország a Keretegyezmény végrehajtásában nem tekinti külön védendő nyelvnek a kálót, sőt, hivatalosan nem is ismeri el azt kisebbségi nyelvként. A káló kifejezés helyett általánosan a *gitánó kultúra védelmét* említik, de a nyelv konkrét védelme, dokumentálása, oktatása nem szerepel a hivatalos állami vagy regionális nyelvpolitikai programokban.

A Kisebbségvédelmi Keretegyezmény roma nyelvre vonatkozó pozitív fejleményei Spanyolországban

Spanyolország a Keretegyezmény ratifikálása óta több intézkedést tett a romák nyelvi és kulturális jogainak biztosítása érdekében. Az Alkotmányt lefordították romani nyelvre, és az állam támogatja a romani nyelvű kiadványok megjelentetését is. Lehetőség van a romani és káló nyelv használatára a magánszférában, például feliratok vagy névhasználat vonatkozásában – amelyek jogi korlátozás nélkül megengedettek. Bár a hivatalos

[36] Európa Tanács 1992.
[37] Bakker–Rooker 2001: 23.

ügyintézés a spanyol, illetve az adott régió hivatalos nyelvén történik, a bíróságok bizonyos esetekben roma szervezetek segítségét kérik kulturális és nyelvi értelmezéshez.[38]

A roma kultúra megismertetésére 2005-ben parlamenti határozat született, amelynek eredményeként létrejött a Roma Kulturális Intézet. Ez az intézmény központi szerepet játszik a roma történelem, nyelv és kultúra társadalmi beágyazásában. A kormány 2007-ben 600 ezer eurós, 2008-ban 700 ezer eurós támogatást biztosított működéséhez. Az intézet egyetemekkel is együttműködik: például az Alcalá de Henares Egyetemen elindult a Roma Spanyolországban: történelem és kultúra című tantárgy és romani nyelvtanfolyam, amely az első ilyen kezdeményezés az országban.[39]

A Roma Kulturális Intézet több kiadványt is létrehozott, például a *¿Sar san?* romani nyelvkönyvet, a *I Barval Phurdel* kétnyelvű verseskötetet, valamint a *Cuadernos gitanos* című tudományos-művészeti folyóiratot. Kulturális eseményeket is szerveznek, mint az *O Dikhipen* roma filmfesztivál, a Nemzetközi Roma Nap ünnepségei vagy a *Romani Lives* című vándorkiállítás.[40]

A Kisebbségvédelmi Keretegyezmény roma nyelvre vonatkozó hiányosságai Spanyolországban

A pozitív fejlemények ellenére a jelentések számos hiányosságra is rámutatnak. A legnagyobb probléma a nyelvoktatás terén mutatkozik. A romani és a káló nyelvek jelenleg nem részei a spanyol közoktatásnak. A roma kultúra, történelem és nyelv teljesen hiányzik a tantervekből és tankönyvekből, az állami támogatásokban a nyelvoktatás ritkán szerepel prioritásként.[41]

A romani és káló nyelvek tanulására szűkösek a lehetőségek: csak elszórt, civil szervezetek által szervezett tanfolyamok léteznek, gyakran bizonytalan anyagi háttérrel. Hiányzik az állami nyelvpolitika, amely célzottan támogatná ezeket a képzéseket. Bár Baszkföldön és egyes autonóm közösségekben helyi kormányzatok nyújtanak némi támogatást, országos szintű, rendszeres nyelvoktatási program nincs. A Szakértői Bizottság szerint az államnak fel kell mérnie a roma közösségek nyelvi igényeit, és ennek megfelelően intézményes támogatási formákat kell kidolgoznia.[42]

A médiában sincs állandó roma nyelvű jelenlét: nincs roma nyelvű műsor a közszolgálati televízióban, és a helyi rádióadók roma műsorai is sorra szűnnek meg. A roma

[38] Spanyolország 2. időszakos jelentése a Kisebbségvédelmi Keretegyezmény Szakértői Bizottsága számára 2006.

[39] Spanyolország 2., 3. és 4. időszakos jelentése a Kisebbségvédelmi Keretegyezmény Szakértői Bizottsága számára 2006, 2010, 2014.

[40] Spanyolország 4. időszakos jelentése a Kisebbségvédelmi Keretegyezmény Szakértői Bizottsága számára 2014.

[41] Spanyolország 2, 3. és 4. időszakos jelentése a Kisebbségvédelmi Keretegyezmény Szakértői Bizottsága számára 2006, 2010, 2014.

[42] Spanyolország 3. időszakos jelentése a Kisebbségvédelmi Keretegyezmény Szakértői Bizottsága számára 2010.

közösség elégtelennek tartja a meglévő roma nyelvű kiadványokat, és napilapot vagy rendszeresebb megjelenést szeretnének. Az *O Tchatchipen* elnevezésű negyedéves roma magazin állami támogatása megszűnésének különösen nagy visszhangja volt.[43]

A Spanyol Királyi Nyelvészeti Akadémia online szótárának egyik vitatott meghatározása a *gitano* szóra vonatkozik, amely többek között a *trapacero* (csaló) jelentéssel is szerepelt. Ez a jelentés, amely évszázados sztereotípiákat tükröz, komoly felháborodást váltott ki a roma közösség körében. Az Állami Roma Tanács szervezetei és az ombudsman nyomására az Akadémia 2022-ben módosította a szótári bejegyzést: a sértő jelentések mellé egy „sértő és diszkriminatív" megjegyzést fűztek, így próbálva árnyalni a szóhasználat hatását.[44]

Az érintett szervezetek ugyanakkor elégtelennek tartják ezt a megoldást, és a *trapacero* jelentés teljes eltávolítását követelik. Szerintük a puszta figyelmeztetés nem elegendő ahhoz, hogy ellensúlyozza az évszázadok óta fennálló előítéleteket, különösen akkor, ha a szótár – amelyet széles körben használnak az oktatásban és hivatalos kontextusban – normatív hivatkozási alapként szolgál. Úgy vélik, hogy a Spanyol Királyi Akadémia felelősséggel tartozik a nyelvi reprezentációkért, és különös érzékenységgel kellene kezelnie a hátrányos helyzetű csoportokat érintő meghatározásokat.

Ez az eset jól példázza, hogy a nyelvi definíciók nem pusztán semleges leírások: társadalmi jelentéstartalmakat és előítéleteket közvetíthetnek, amelyek hatással vannak az adott közösségek társadalmi megítélésére és önképére. A roma közösség képviselői éppen ezért hangsúlyozzák, hogy a szótári változtatásoknak nemcsak nyelvészeti, hanem szimbolikus és társadalmi súlyuk is van – különösen egy olyan országban, ahol a romák történelmileg diszkriminációnak és kirekesztésnek voltak kitéve.

Több jelentés is kiemeli, hogy bár az állami és önkormányzati szervek nyitottságot mutatnak a roma kultúra támogatására, ez ritkán valósul meg konkrét intézkedésekben. Jó példa erre, hogy Madridban nem jött létre a Roma Kulturális Központ, noha 2001-ben minden parlamenti párt támogatta az elképzelést.[45]

A Szakértői Bizottság jelentései ismétlődően sürgetik a roma közösségekkel való egyeztetést a nyelvi igényekről, az iskolai tantervek módosítását a roma kultúra és történelem beépítésével, célzott állami támogatás biztosítását a romani/káló nyelv oktatására, különösen civil szervezeteken keresztül és a Roma Kulturális Intézet hosszú távú, független és stabil finanszírozását.[46]

---

43 Spanyolország 4. időszakos jelentése a Kisebbségvédelmi Keretegyezmény Szakértői Bizottsága számára 2014.

44 FundéuRAE 2015.

45 Spanyolország 2. időszakos jelentése a Kisebbségvédelmi Keretegyezmény Szakértői Bizottsága számára 2006.

46 Spanyolország 3.és 4. időszakos jelentése a Kisebbségvédelmi Keretegyezmény Szakértői Bizottsága számára 2010, 2014.

Spanyolország és a Kisebbségi vagy Regionális Nyelvek Európai Chartája

Spanyolországban a romani nyelv és annak dialektális változata, a káló, hosszú múltra tekint vissza. A roma közösség jelentős létszámban él az ország területén, különösen Andalúziában, Katalóniában és Madrid térségében. A Charta Szakértői Bizottságának 2005-ös jelentése szerint nincsenek naprakész demográfiai vagy nyelvészeti kutatások, amelyek pontosan feltérképeznék a romani és káló nyelvek használatának mértékét. Noha a roma népesség létszáma számottevő, a romani nyelv mára szinte teljesen kiszorult a mindennapi használatból. A legtöbb spanyolországi roma anyanyelve a kasztíliai spanyol, és azokon a területeken, ahol regionális nyelvek is jelen vannak (például Katalónia vagy Baszkföld) sokan kétnyelvűek.[47]

A Kisebbségi vagy Regionális Nyelvek Európai Chartájának roma nyelvre vonatkozó pozitív fejleményei Spanyolországban

A káló nyelv továbbra is jelen van a spanyol roma közösségek életében, különösen az idősebb generáció körében. Bár használata főként a családi és közösségi szférára – ünnepségekre, szóbeli hagyományokra – korlátozódik, identitásképző szerepe rendkívül erős. A nyelv különféle változatai alakultak ki a regionális nyelvekkel való érintkezés eredményeként: például a katalán káló vagy a baszk hatásokat mutató *erromintxela,* amelyet a baszkföldi roma közösség identitása részeként tart számon. Az online kommunikáció (például közösségi média, csevegőplatformok) lehetőséget nyújt a fiatalabb generációk számára is, hogy kapcsolatban maradjanak a kálóval, még ha passzív módon is.

A romani nyelv iránti érdeklődés a 2000-es évek elején új lendületet vett, főként fiatal roma aktivisták körében. Ezt ösztönzi például a Filadelfia Evangéliumi Egyház, amelynek jelentős számú roma tagsága van, valamint a nemzetközi ifjúsági programokban való részvétel. A nyelv revitalizációját célzó kezdeményezések közül kiemelkedik egy, az Európai Bizottság által támogatott projekt, a *Romani in Europe*, amely Malagában valósult meg. Ez a program kifejezetten a 18–30 éves korosztály körében kívánta ösztönözni a romani és káló nyelvek használatát.

A 2009–2013 közötti Integrált Roma Terv részeként Katalóniában nyelvi programok indultak, mint a *Rromani Skòla* nyelvtanfolyam és a *Curs de Romaní* tankönyv, amelyek a *kalderás* dialektust oktatják. Létrejöttek állami és regionális szintű roma kulturális szervezetek, mint a Roma Kulturális Intézet, a Roma Dokumentációs Központ vagy a Roma Népkönyvtár, amelyek különféle nyelvi és kulturális projekteket valósítottak meg (ezek között szerepeltek kiadványok, CD-k, folyóiratok, dokumentumfilmek, oktatási anyagok). Megjelentek romani és káló nyelvű vallási és oktatási szövegek, tankönyvek, bibliarészletek, valamint hivatalos dokumentumfordítások. Több spanyol régióban

[47] A Regionális vagy Kisebbségi Nyelvek Európai Chartája Szakértői Bizottságának első véleménye Spanyolországról 2005.

létrejöttek tanácsadó testületek a roma közösségek bevonásával (Extremadura, Madrid, Baszkföld), amelyek a nyelvi és kulturális örökség ápolását tűzték ki célul.

A Kisebbségi vagy Regionális Nyelvek Európai Chartájának roma nyelvre vonatkozó hiányosságai Spanyolországban

A Szakértői Bizottság szerint a káló nem tekinthető önálló nyelvnek, inkább a többségi nyelvek romani lexikai elemekkel bővített változatainak. Ez megnehezíti a hivatalos nyelvi elismerést és a Charta szerinti védelmet. Az ötödik időszakos spanyol állami jelentés nem tartalmazott részletes adatokat a káló nyelv használatáról, revitalizációjáról vagy szociolingvisztikai helyzetéről. Ez akadályozta a Bizottságot abban, hogy érdemi értékelést vagy konkrét ajánlásokat tegyen. A romani nyelv támogatása gyakran szimbolikus vagy kísérleti jellegű, régiónként eltérő és nem egységes az országos nyelvpolitikában. Az oktatási programokban való megjelenés fakultatív, az anyanyelvi kompetenciák gyengék. A meglévő nyelvtanfolyamok, például a *Rromani Skòla*, nem a nyelvet valóban beszélő fiatalokat célozzák meg, hanem inkább oktatókat képeznek. A nyelvhasználat gyakran passzív és informális közegre korlátozódik. A Szakértői Bizottság szerint elengedhetetlen a nyelv szociolingvisztikai vizsgálata és a közösségek bevonásával történő adatgyűjtés, de ezek eddig nem történtek meg kellő mértékben.[48]

Következtetés

A káló kulturális értéke kiemelkedő, de fennmaradása veszélyben van. Spanyolországban a káló nyelv nem rendelkezik hivatalos kisebbségi státusszal, azonban Spanyolország különböző programokkal, támogatásokkal, kulturális eseményekkel próbálja elősegíteni kulturális elismerését és népszerűsítését. A nyelvhasználat szabad, de nem hivatalos, így az oktatásban és hivatalos szférában sincs jelen. A sztereotípiák elleni tudatos fellépés és a romák pozitív megjelenítésére tett törekvések fontos részei mind a nemzetközi közösség programjának, mind a jelenlegi spanyol kormányzati hozzáállásnak.

A Keretegyezmény és a Charta ratifikálása értelmében tett vállalások tekintetében a Szakértői Bizottságok szerint kiemelt figyelmet kell fordítani a roma kultúra, nyelv és hagyományok előmozdítására, elősegítve a romák társadalmi integrációját és részvételét a spanyol társadalomban. Az egyenlőség eléréséhez célzott és megfelelő intézkedésekre van szükség, amelyeket a roma beszélőkkel együtt kell kialakítani. Nincs átfogó jogi keret vagy következetes nyelvpolitika, amely előmozdítaná a roma kultúrát és nyelvet. Átfogó, intézményes és fenntartható nyelvpolitikai stratégia szükséges, amely a roma közösségekkel való tényleges párbeszéden alapul, és amely a nyelvhasználatot nem csupán kulturális, hanem oktatási és társadalmi szinten is integrálja a közpolitikába.

[48] Európa Tanács 2019.

Felhasznált irodalom

Andersson, Pierre (2011): *Attitudes Towards the Minority Variety Caló in the South of Spain. A Sociolinguistic Study.* PhD-disszertáció. Göteborgi Egyetem Bölcsészettudományi Kar.

Bakker, Peter – Rooker, Marcia (2001): *The Political Status of the Romani Language in Europe.* Barcelona: Mercator Working Papers. Online: http://miris.eurac.edu/mugs2/do/blob.pdf%3Ftype=pdf&serial=1075821594929

Bodnárová, Zuzana (2015): *Vend Romani: A Grammatical Description and Sociolinguistic Situation of the So-Called Vend Dialects of Romani.* PhD-disszertáció. Károly Egyetem Bölcsészettudományi Kar.

Di Pinto, Elena (2020): Germanía. Él habla de los delincuentes en la literatura del Siglo de Oro. *Desperta Ferro Arqueología e Historia,* 19. Online: www.despertaferro-ediciones.com/2020/germania-el-habla-de-los-delincuentes-en-la-literatura-del-siglo-de-oro/

FundéuRAE (2015): La RAE modifica la definición de «gitano» como 'trapacero' por discriminatoria. *FundéuRAE,* 2015. október 16. Online: www.fundeu.es/noticia/rae-modifica-la-definicion-de-gitano-como-trapacero-por-discriminatoria/

Gamella, Juan, F. – Cayetano, Fernández – Adiego, Ignasi-Xavier (2015): The Long Agony of Hispanoromani: The Remains of Caló in the Speech of Spanish Gitanos. *Romani Studies,* 25(1), 53–93. Online: https://doi.org/10.3828/rs.2015.3

Grellmann, Heinrich M. G. (1787): *Dissertation on the Gypsies: Being an Historical Enquiry, Concerning the Manner of Life, Family Economy, Customs and Conditions of These People in Europe, and Their Origin.* Ford. Matthew Raper. London: G. Bigg. Online: https://archive.org/details/dissertationongi00grel

Kimmey, Roy Albert (2022): *A Question in History, a History in Question: Romani Politics and Policies in State Socialist Hungary.* Chicagói Egyetem Társadalomtudomány.

Kovács Írisz (2025): Kisebbségi nyelvvédelem a spanyol rendvédelmi szervek berkein belül, különös tekintettel Katalóniára. *Belügyi Szemle,* 73(2), 273–287. Online: https://doi.org/10.38146/bsz-ajia.2025.v73.i2.pp273-287

Olina, Olga – Ayres, Hallie – Vidokle, Anton (2022): Muted Tongues: A Timeline of Suppressed Languages. *E-flux,* 131(1). Online: www.e-flux.com/journal/131/502722/muted-tongues-a-timeline-of-suppressed-languages

Remek Éva (2020): *Az Európai Biztonsági és Együttműködési Szervezet: Párbeszéd Vancouvertől Vlagyivosztokig.* Budapest: Zrínyi.

Rudinger, Gabi (2021): Law by Which King John V Prohibited the Use of Costumes and Language of the Romani People. *Digital Treasures,* 2021. április 8. Online: www.digitaltreasures.eu/law-by-which-king-john-v-prohibited-the-use-of-costumes-and-language-of-the-romani-people

Szalai, Anikó (2015): *Protection of the Roma Minority under International and European Law.* The Hague: Eleven International Publishing.

Tabajdi Csaba (2002): A romák jogi helyzete Európában. Jelentés az Európa Tanács Parlamenti Közgyűlése Jogi és Emberi Jogi Bizottságában. *Regio – Kisebbség, politika, társadalom,* 13(1), 249–271. Online: http://epa.oszk.hu/00000/00036/00044/pdf/11.pdf

Jogi források

Európai Biztonsági és Együttműködési Értekezlet, Dokumentum, 1990. *Az Emberi Dimenzióval foglalkozó koppenhágai értekezlet dokumentuma.* Koppenhága. Online: www.osce.org/odihr/19394

ENSZ Emberi Jogi Bizottság, Határozat, 1992. 1992/65. számú határozat. *A romák helyzetéről.* Genf. Online: https://undocs.org/en/E/CN.4/RES/1992/65

Európa Tanács, Határozat, 1975. 75(13) számú határozat. *A nomádok társadalmi helyzetére vonatkozó ajánlásokat tartalmazó határozat.* Strasbourg. Online: https://rm.coe.int/09000016804e2612

Európa Tanács, Határozat, 1993. *249. számú határozat az európai romákról: a helyi és regionális hatóságok szerepe és felelőssége.* Strasbourg.

Európa Tanács, Parlamenti Közgyűlés – Ajánlás, 1993. *1203/1993. sz. ajánlás. Ajánlás a romákról.* Strasbourg. Online: https://pace.coe.int/en/files/15237/html

Európa Tanács, Keretegyezmény, 1994. *Keretegyezmény a nemzeti kisebbségek védelméről.* Strasbourg. Online: https://rm.coe.int/16800c10cf

Európa Tanács, Szakértői Bizottság, 1998. *Szakértői Bizottság a nemzeti kisebbségek védelmével kapcsolatos kérdésekről.* Strasbourg. Online: https://rm.coe.int/09000016800c10cf

Európa Tanács, Fórum, 2005. *Európai Romák és Utazók Fóruma.* Strasbourg. Online: www.coe.int/en/web/portal/roma-and-travellers

Európa Tanács, Szakértői Bizottság – Vélemény, 2005. *A Regionális vagy Kisebbségi Nyelvek Európai Chartája Szakértői Bizottságának első véleménye Spanyolországról. Strasbourg.* Online: https://rm.coe.int/CoERMPublicCommonSearchServices/DisplayDCTMContent?documentId=09000016806dba65

Európa Tanács, Tanácsadó Bizottság – Vélemény, 2007. *A Nemzeti Kisebbségek Védelméről szóló Keretegyezmény Tanácsadó Bizottságának második véleménye Spanyolországról.* Strasbourg. Online: https://rm.coe.int/CoERMPublicCommonSearchServices/DisplayDCTMContent?documentId=090000168008c302

Európa Tanács – Jelentés, 2011. *Nemzeti jelentés a spanyolországi román bevándorlókról.* Barcelona. Online: www.participation-citoyenne.eu/sites/default/files/report-spain.pdf

Európa Tanács, Tanácsadó Bizottság – Vélemény, 2012. *A Nemzeti Kisebbségek Védelméről szóló Keretegyezmény Tanácsadó Bizottságának harmadik véleménye Spanyolországról.* Strasbourg. Online: https://rm.coe.int/CoERMPublicCommonSearchServices/DisplayDCTMContent?documentId=090000168008c6b2

Európa Tanács, Tanácsadó Bizottság – Vélemény, 2014. *A Nemzeti Kisebbségek Védelméről szóló Keretegyezmény Tanácsadó Bizottságának negyedik véleménye Spanyolországról.* Strasbourg. Online: https://rm.coe.int/168008c619

Európa Tanács, Regionális vagy Kisebbségi Nyelvek Európai Chartája – Jelentés, 2011. *Spanyolország harmadik időszakos jelentése a Szakértői Bizottság számára.* Strasbourg. Online: https://rm.coe.int/16806d8b7d

Európa Tanács, *Regionális vagy Kisebbségi Nyelvek Európai Chartája – Jelentés, 2019. A Szakértői Bizottság ötödik jelentése Spanyolországról.* Strasbourg. Online: https://www.amesa.gal/wp-content/uploads/spainevaliria5-pdf.pdf